

# temes-1)

**QUINTÍ CASALS BERGÉS.** Centre d'Estudis Comarcals del Segrià

## LLEIDA: UNA IDENTITAT CONTEMPORÀNIA BICEFÀLICA

### El lleidatanisme / provincianisme

La reorganització administrativa que va fer l'estat nació liberal del seu territori el 1833 atorgà la capitalitat d'una província a Lleida, cosa que confirmava la seva hegemonia històrica a Ponent de Catalunya. El desplegament institucional posterior creà també el 1833 una infraestructura, comuna a totes les capitals de província, que inclogué una delegació del Govern polític, una d'Hisenda, una Audiència i un govern militar. L'obra uniformadora es completava amb la fundació de l'Escola Normal (1841) i l'Institut de Secundària (1842). Tot aquest moviment propicià l'arribada d'un contingent humà forà, que combinat amb les elits locals va formar el grup hegemònic que exercí el poder a la capital en l'època liberal (1833-1868). D'aquesta pràctica va néixer, segons Josep Lladonosa, el *lleidatanisme*, com una mena de provincianisme que volia reivindicar la presència de Lleida en el territori.<sup>1</sup> En aquest sentit, Josep Vallverdú definia el lleidatanisme com «una reivindicació de l'àrea d'influència de Lleida clarament contraposada a Barcelona, que és vista com la metròpolis llunyana que no ens té per a res, que no ens entén».<sup>2</sup>

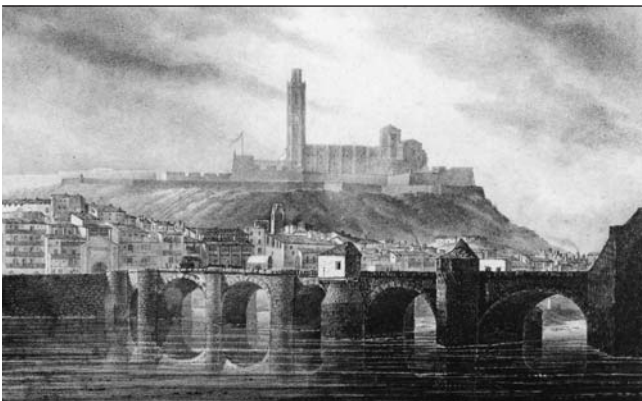
Sense cap altra ciutat a Ponent que li fes ombra, amb la confirmació de Lleida com a capital provincial començà a surar entre la classe dirigent aquesta mena de provincianisme, que volia mirar de fit a fit Barcelona. Una confrontació inversemblant que, molt aviat (1843), va tenir una primera manifestació de

l'Ajuntament de Lleida contra el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona. L'escrit adreçat al Govern per l'alcalde progressista Joan Bergés criticava Barcelona pel seu egoisme (Lleida pretenia la universitat) i perquè «escasa ciencia se bebe en aquel recinto. El grito de guerra, el rumor de los movimientos que tan á menudo suena en aquel foro de eterna agitacion, en todas épocas y bajo todos los gobiernos sofoca la voz de las ciencias».<sup>3</sup>

La plasmació cultural del grup dirigent lleidatà fou la fundació, el 1862, de l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana promoguda pel mossèn carlí Josep Maria Escolà Cugat, el qual comptà amb el poeta Lluís Roca Florejachs com a secretari. La primera gran manifestació de l'Acadèmia fou la convocatòria d'una mena de Jocs Florals dedicats a la Verge Maria en castellà, els quals esdevingueren anuals.

Aquest contingent humà només va perdre el poder a la ciutat, en tot el període que estudiem (de 1833 a 1931), durant el Sexenni Democràtic (1868-1874) i, en part, en l'època de la Mancomunitat (1914-1923). Per tant, el 1875, arran de la Restauració borbònica, recuperaren el control en el territori i creen una visió global conservadora i provinciana de Lleida. Un bon exemple de la filosofia política del col·lectiu el donà Joan Rovira i Agelet, líder i diputat provincial del Partit Liberal de Lleida, hegemònic fins al 1916 a Ponent, que el 1920 s'oposava al traspass dels fons de la Diputació de Lleida a la Mancomunitat de Catalunya en una memorable sessió, que mostrava la vitalitat del lleidatanisme: «Barcelona tiende a crear otro centralismo en Cataluña y restar medios de vida a la provincia pues no es un secreto que invocando la palabra autonomia se tiende a suprimir la vida provincial relegando la Corporación a simple mandataria de la Mancomunidad que recibirá los recursos de sus haciendas».<sup>4</sup> En aquesta línia, el col·lectiu cultural que més va influir fou el Xop-Bot, promogut pels germans Morera (Magí, el poeta, i Jaume, el pintor, que vivia a Madrid) entre 1898 i 1938, el qual es mantingué al marge de la política i del catalanisme.

Lleida en 1839, autor Francesc Xavier Parcerisa Boada. Fons: Sol Torres de la Universitat de Lleida.



### La catalanitat a Lleida

D'una altra banda, des de la dècada de 1840 també va prendre cos a la ciutat de Lleida un discurs, primer federalista i més

endavant catalanista, que es va fer hegemònic entre els progressistes radicals, els republicans i catalanistes que seguien Francesc Pi i Margall i Valentí Almirall.

Aquest discurs descentralitzador de l'estat nació anà paral·lel al desenvolupament de la Renaixença i la recuperació cultural del país. D'aquesta manera, en la dècada de 1860, sota la segona alcaldia del progressista Manuel Fuster Arnaldo, la ciutat va fer el salt endavant definitiu cap a la modernitat del segle XIX.<sup>5</sup> En aquesta etapa s'enderrocaren les muralles (1863), cosa que propicià l'enlairament demogràfic de Lleida, que passà dels 19.627 habitants del 1857 als 38.868 del 1930, i l'aparició del primer eixample de la ciutat. També arribà el ferrocarril (1860), es crearen noves associacions culturals de tendències oposades, com el Liceo Leridano (1857) i l'esmentada Acadèmia Bibliogràfica-Mariana (1862), i es publicaren dos diaris de diferent signe polític: *El Alba Leridana* i *Aquí Estoy* (1859), conservador el primer i demòcrata el segon. Dues veus per a un debat que a la llarga beneficià i enriquí la ciutat. De la interacció entre aquests dos sectors va néixer la Renaixença de Lleida, que fou interdisciplinària, culturalment parlant, i socialment pluralista, i que va tenir la virtut d'esperonar la peculiar Modernitat de Ponent.<sup>6</sup>

Probablement, el millor exemple de comunió ciutadana fou la fundació, el 1861, de l'Orfeó de Lleida, a càrrec de Francesc Vidal i Codina i coordinada pel republicà Liceo Leridano. L'Orfeó, que nomenà president d'honor a l'alcalde Fuster, organitzà una gran manifestació coral que reuní, durant la Festa Major de maig de 1863, unes 5.000 persones al Claustre del Convent del Roser. Durant l'acte s'interpretaren diverses peces i es lluíren poetes locals tan diversos com Lluís Roca o Antoni Cendrós (conservador el primer i federal el segon). El conjunt poètic i musical mostrava l'essència cultural del moment.

Tanmateix, la majoria de les institucions culturals de Lleida estigueren en mans dels republicans federals en la dècada de 1860 i 1870. Aquest partit, a recer del claustre de professors de l'Institut de Secundària, assolí una victòria incontestable a les eleccions a Corts de 1869 (celebrades per primer cop amb sufragi universal), en què guanyà els set escons provincials.

Entre aquests diputats trobem Miquel Ferrer i Garcés, advocat i professor d'història de l'Institut, que fou director del centre, president de la Societat Econòmica d'Amics del País de Lleida i vicepresident de la Comissió Provincial de Monuments de Lleida.<sup>7</sup> De la mateixa corda federal era l'historiador Josep Pleyan de Porta, que fou part activa de les iniciatives

republicanes més emblemàtiques de la ciutat i el 1873 va publicar *Apuntes de historia de Lérida*, considerada la primera història de la ciutat.

Durant la Restauració (1875), tot i tenir un ambient polític desfavorable, començà la promoció del català a Ponent de mans dels republicans i els catalanistes. Així, la Societat Literària i de Belles Arts de Lleida (creada el 1875 i presidida, fins al 1878, per Miquel Ferrer i de 1878 a 1880 per l'advocat Manuel Pereña Puente) convocà uns Jocs Florals per a les festes de maig de 1877, que premiaven poesies en castellà i català. A més, en el darrer quart del segle XIX apareixen dues institucions de tarannà catalanista promogudes per Frederic Renyé i Josep Pleyan de Porta: l'Associació Catalanista (fundada el 1878) i l'Associació Excursionista Ilerdanesa (1884-1891), que va tenir continuïtat en el Centre Excursionista de Lleida, fundat el 1906 per Enric Arderiu, Rafael Gras i Manuel Herrera. Aquella Associació Catalanista de Lleida, a iniciativa de Renyé i Joan Bergós, va refundar, el 1895, els Jocs Florals

de Lleida, que es van mantenir fins al 1923 i que, segons Gerard Malet, foren els segons en importància de Catalunya.<sup>8</sup> D'aquesta època és també Lo Tranquil-Taller, una societat lleidatana de caràcter catalanista, que el juny de 1879 organitzà la primera exposició industrial, comercial i agrícola a Lleida al seu edifici de la Rambla de Ferran.<sup>9</sup> La seva implicació amb el progrés i el catalanisme es posà de manifest en la visita que hi va fer Valentí Almirall, el 29 d'octubre de 1880, mentre preparava el Primer Congrés Catalanista. Almirall fou rebut per Frederic Castells, Frederic Renyé i Francesc Malet, tots ells antics republicans federals i llavors partidaris del catalanisme d'Almirall.

### Una realitat social en dos blocs

Lleida, a començaments del segle XX, era una ciutat dividida socialment. D'una banda, hi havia el sector provincialista

Miquel Ferrer Garcés, diputat a Corts republicà per Lleida en 1854 i 1869. Fons: Sol Torres de la Universitat de Lleida.



1

2

5

8

11

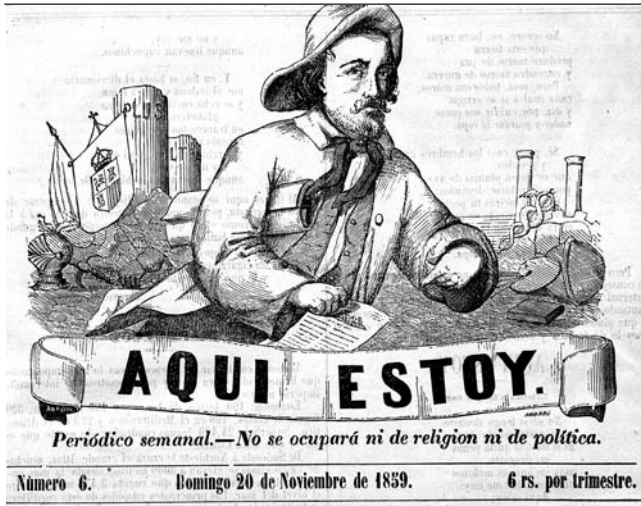
13

14

16

# temes-1)

Capçalera del diari *Aquí Estoy*. Fons: Sol Torres de la Universitat de Lleida.



dels dos partits dinàstics (liberal i conservador), que estava en la línia centralista i provincialista exposada en primer lloc, i que gestionà el poder la major part del temps entre 1833 i 1931. Des del seu lloc de privilegi i amb la llei electoral limitada als més grans contribuents la major part del temps, imposà una cultura uninacional que no va arrelar en la majoria de la societat.

Davant seu se situà el conglomerat que formaven els republicans i catalanistes, que van controlar la majoria de les institucions culturals i, exceptuant el curt espai de temps de la Primera República (1873), van estar al marge del poder a Lleida fins al 1917.

Tanmateix, amb la concreció política que suposà la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923), el màxim exponent del poder autònom que es va aconseguir dins l'estret marge de la

Restauració, la situació canvià de soca-rel. Enric Prat de la Riba, de la Lliga Regionalista, fou el primer president de la institució i volgué comptar amb totes les forces polítiques catalanistes i republicanes per fer país. A Lleida, l'ala autonomista del Partit Liberal, encapçalada per Romà Sol Mestre, es va escindir del partit i s'integrà a la Lliga Regionalista, partit amb el qual aconseguí el control provincial el 1919, quan fou nomenat president de la Diputació. En l'àmbit municipal, a més, Humbert Torres, membre del Partit Republicà Català, aconseguia l'alcaldia de Lleida en 1917, mitjançant una elecció popular efectuada per primer cop a Lleida.

Aquesta embranzida del catalanisme i el republicanisme s'aturà per la reacció de les classes conservadores, que, en un ambient de creixent conflictivitat social, propiciaren la dictadura de Primo de Rivera. El nou règim suprimí la Mancomunitat molt aviat, el 20 de març de 1925, amb la qual cosa es paralitzà l'onada autonomista. Entre els ministres de Primo de Rivera trobem el lleidatà Eduardo Aunós, que fou el màxim exponent del provincianisme i la seva plasmació durant el franquisme en *leridanismo*, un moviment que apel·lava per l'espanyolització de la ciutat dins l'estat nació. D'altra banda, es mantenia intacte el sector popular republicà, amb poc pes polític fins al 1931, que apel·lava a la catalanitat de Lleida com a forjadora de la seva identitat. La bicefàlia identitària de Lleida, el 1931, quedava plenament dibuixada i l'enfrontament, en un futur immediat, assegurat. ■

## Notes

1. Josep LLADONOSA, *Diario de Lérida*, 2 de maig de 1978, p. 2-3.
2. Josep VALLVERDÚ, «Notes sobre el provincianisme», *Serra d'Or*, núm. 2-3 (febrer-març 1964), p. 17-19.
3. Arxiu Municipal de Lleida, sèrie correspondència, caps 1470, carta de l'Ajuntament del 5 d'agost de 1843.
4. Arxiu de la Diputació de Lleida, actes del ple, sessió del 12 de gener de 1920.
5. Manuel LLADONOSA, Quintí CASALS i Josep Maria PONS, *La construcció de la modernitat a Lleida: Manuel Fuster Arnaldo i el seu temps*. Lleida: Segre, 2009.

6. Josep BORRELL i Paquita SANVICÉN, *La Renaixença a Lleida*. Lleida: Universitat de Lleida, 1998; Quintí CASALS, *Modernització i Renaixença a la Lleida del segle XIX*. Lleida: Pagès, 2013.
7. Manuel LLADONOSA, *Progrés i República: Miquel Ferrer i Garcés (1816-1896)*. Lleida: Pagès, 2018.
8. Gerard MALET, *Els Jocs Florals de Lleida 1895-1923. Discursos i materials*. Lleida: Universitat de Lleida, 2009, p. 9.
9. *Ilustración Española y Americana*, 30 d'agost de 1879, p. 149.